

О.В. БЕРЕЗІН, доктор економічних наук
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
М.В. МОКЛЯК, аспірант*
Полтавська державна аграрна академія

Інфраструктура ринку аграрної продукції в Полтавській області

Стан продовольчого ринку значною мірою визначається його інфраструктурою. Суб'єкти інфраструктури аграрного ринку забезпечують просування аграрної продукції від виробника до кінцевого споживача ефективним шляхом. Підприємства аграрного сектору, системи транспортного забезпечення, складська мережа та інші елементи інфраструктури беруть участь в ефективному використанні ресурсного потенціалу виробників і насиченні ринку продуктами харчування. Розвиток інфраструктури продовольчого ринку є підґрунтям ефективної організації продовольчого забезпечення регіону, тому потребує наукового супроводу.

Питання розвитку інфраструктури аграрного ринку знайшли своє відображення у працях українських вчених, таких як Березін О.В., Бойко В.І., Васильчак С.В., Гайдуць-

кий П.І., Міщенко Н.М., Мочерний С.В., Саблук П.Т., Солодкий М.О., Шпичак О.М. та ін. Попри значну кількість публікацій дані питання висвітлені недостатньо.

Враховуючи практичну цінність і недостатню глибину вивчення проблеми, нами поставлена мета проаналізувати сучасний стан та ефективність функціонування інфраструктури ринку аграрної продукції Полтавщини, опрацювати рекомендації щодо її подальшого розвитку.

Проведені дослідження свідчать про те, що в області функціонують заготівельні пункти (649 од.), Українська універсальна біржа (УУБ), проводяться виставки-ярмарки, на стадії становлення знаходяться дрібно-гуртові ринки живої худоби та птиці й інші елементи інфраструктури (табл. 1).

1. Динаміка формувань інфраструктури аграрного ринку Полтавської області, од.*

Суб'єкти ринку	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення (+,-) 2009 р. від 2007 р.
Кількість зареєстрованих бірж	16	17	23	+7
у тому числі: універсальні	6	6	7	+1
товарні й товарно-сировинні	7	8	13	+6
агропромислові	1	1	1	-
Проведено виставок-ярмарків аграрної продукції з початку року, усього	321	434	333	+12
з них постійно діючі	57	57	31	-26
Проведено аукціонів живої худоби та птиці з початку року	2	1	1	-1
Дрібно-гуртові ринки живої худоби та птиці, усього	18	23	26	+8
у тому числі: обласні	1	1	1	-

* Науковий керівник – О.В. Березін, доктор економічних наук, професор.

Районні	17	22	25	+8
Гуртово-продовольчі ринки, усього	16	17	20	+4
у тому числі: обласні	2	1	1	-1
районні	14	16	19	+5
Гуртово-плодоовочеві ринки, усього	9	11	10	+1
у тому числі: обласні	-	-	1	+1
районні	9	11	9	-
Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, усього	28	31	16	-12
у тому числі: районні	1	1	-	-1
місцевого значення (сільські)	27	30	16	-11
із загальної кількості: переробні	2	3	2	-
заготівельно-збутові	2	2	10	+8
постачальницькі	1	1	-	-1
сервісні	18	19	-	-18
багатофункціональні	1	2	4	+3
інші	4	4	-	-4
Заготівельні** пункти, усього	1016	640	649	-367
з них по заготівлі: молока	921	550	550	-371
живої худоби та птиці	30	31	48	+18
плодоовочевої продукції	16	15	15	-1
іншої аграрної продукції	49	44	36	-13
Кредитні спілки, усього	30	30	29	-1
у тому числі: обласні	8	8	8	-
районні	22	22	21	-1
із загальної кількості активно працюють	14	17	19	+5

* Розвиток АПК Полтавського регіону. www.apk.poltava.ua.

** Там само.

Дані таблиці 1 свідчать про позитивні зміни у складі інфраструктури агропродовольчого ринку Полтавської області за останні три роки. Зокрема, збільшилася кількість товарно-сировинних бірж майже у 2 рази та виставок-ярмарків – на 12 од. Позитивним є розвиток дрібно-гуртових ринків живої худоби і птиці. Різко скорочується наявність обслуговуючих кооперативів (за три роки їх кількість скоротилася на 12 од.) та заготівельних пунктів (за три роки їх кількість скоротилася на 367 од.). Серед інших об'єктів інфраструктури аграрного ринку продовжують розвиватися кооперативні спілки. З 29 кредитних спілок, що створені в області, 13 об'єднані у Полтавську кооперативну лігу й ведуть активну діяльність. Кредитні спілки надають кредити особистим і фермерським господарствам, приватним підприємцям у сільській місцевості. Так, у 2009 році креди-

тними спілками «Кварта» й «Багачанська» видано 1190 кредитів на суму 4,4 млн грн¹.

Процес становлення інфраструктури аграрного ринку в Україні та її регіонах передбачає подальший розвиток біржової торгівлі, організаційно-правові засади якої закладені у Законі України «Про товарну біржу» (1991)². Серед об'єктів біржової торгівлі в Україні вагомую роль відіграють біржі Полтавської області, наявність яких протягом 2005-2009 років збільшилася (табл. 2).

Дані таблиці 2 свідчать, що у Полтавському регіоні протягом досліджуваного періоду функціонувала лише одна агропромислова біржа. Однак спостерігається збільшення кількості бірж нерухомості, товарно-сировинних бірж.

¹ Розвиток АПК Полтавського регіону. www.apk.poltava.ua

² Закон України «Про товарну біржу» № 1956 від 10 груд. 1991 р. // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1992. – № 10. – С. 139-145.

2. Динаміка зареєстрованих бірж у Полтавській області, од.*

Види бірж	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення (+,-) 2009 р. від 2005 р.
Усього зареєстровано	13	14	16	17	23	+10
Універсальні	6	6	6	6	6	-
Товарні й товарно-сировинні	4	5	7	8	13	+9
Агропромислові	1	1	1	1	1	-
Біржі нерухомості	2	2	2	2	3	+1

* Статистичний щорічник Полтавської області за 2009 рік. – Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області, 2010. – 420 с.

Діяльність бірж регіону, зокрема агропромислових, за 2007-2009 роки характеризується чітко вираженою тенденцією до зростання заінтересованості учасників аграрного ринку до біржового обслуговування при укладенні угод купівлі-продажу. Біржами регіону протягом цих років проводилися значні торгові операції – вартість укладених угод у 2009 році становила 15,3 млрд грн, зокрема з продажу аграрної продукції – 13,1 млрд грн. Одними з основних товарів із ка-

тегорії аграрної продукції, що реалізуються на біржах, є пшениця продовольча і непродовольча, ячмінь фуражний, кукурудза, насіння соняшнику¹.

Як свідчать проведені нами дослідження, у практиці біржової діяльності на Полтавщині належне місце посідає Українська універсальна біржа, заснована у 1997 році, яка здійснює інтенсивну торгівлю, що визначається вартістю укладених угод, їхньою кількістю та середньою вартістю однієї угоди (табл. 3).

3. Основні показники функціонування на Полтавщині Української універсальної біржі, 2005-2009 рр.*

Роки	Кількість угод, од.		Вартість укладених угод, млн грн		Середня вартість однієї угоди, тис. грн	
	усього	у т.ч. на аграрну продукцію	усього	у т.ч. на аграрну продукцію	усього	у т.ч. на аграрну продукцію
2005	1426	856	1121	672	786,1	785,0
2006	1583	1013	1344	860	849,0	848,9
2007	1624	974	1526	915	939,6	939,4
2008	1769	1061	7625	4880	4310,3	4599,4
2009	1875	1125	9815	6282	5235,1	5584,0
2009 р. у % до 2005 р.	131,5	135,7	875,6	934,8	666,0	711,3

* Щодо діяльності Української універсальної біржі. www.uub.com.ua

Дані таблиці 3 свідчать, що найбільша кількість угод на біржі (1875 од.) була укладена у 2009 році на суму близько 9,8 млрд грн із вартістю однієї угоди майже 5,6 млн грн. Починаючи з 2005 року, вартість угод значно зросла. Аналогічну тенденцію можна спостерігати на біржових торгах аграрною продукцією.

Станом на 1 січня 2010 року в Україні функціонувало 645 обслуговуючих кооперативів², у Полтавській області – 16, у тому числі: молочарських – 3, багатофункці-

ональних – 4, плодоовочевих – 1. Більшість обслуговуючих кооперативів в області є багатофункціональними та сервісними (табл. 4).

Аналіз діяльності обслуговуючих кооперативів області показує, що засновниками більшості з них є власники фермерських господарств, які кооперуються переважно з метою надання послуг з обробітку ґрунту, збирання врожаю, штучного осіменіння домашніх тварин і ветеринарних послуг, послуг з механізації, випасання худоби, пер-

¹ Дані Головного управління статистики у Полтавській області. <http://poltavastat.pi.net.ua/>

² Статистичні дані щодо розвитку АПК. www.minagro.gov.ua/page/?10109

винної обробки та зберігання зерна, молока, постачання матеріально-технічних ресурсів тощо. Однак активна діяльність здійснюєть-

ся лише кооперативами Глобинського, Зіньківського, Лохвицького, Кременчуцького та Семенівського районів.

4. Види спеціалізації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Полтавської області станом на 01.01.2010 р.*

№ з./п.	Назва сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу	Місцезнаходження	Види економічної діяльності, за якими кооператив працює
1.	Глобинський ПУЛ	м. Глобино, вул. Леніна, 287	Послуги у рослинництві
2.	Петрівські овочі	Глобинський район, с. Петрівка	Обробіток землі, збирання врожаю
3.	Кремінь-Агро	Кременчуцький район, с. Омельник, вул. Садова, 29	Послуги у рослинництві, обладнання ландшафту
4.	Озниця	Лохвицький район, с. Вирішальне	М'ясопереробний
5.	Бірківський овочівник	Зіньківський район, с. Бірки	Послуги у рослинництві, плодоовочевий
6.	Хуторянка	Глобинський район, с. Манилівське	Молочарський
7.	Добробут Петрашівки	Глобинський район, с. Петрашівка	Обробіток землі, збирання врожаю
8.	Горизонт - 2009	Семенівський район, с. Крива Руда	Послуги у тваринництві, молочарський
9.	Гребінчин край	м. Гребінка, вул. Городищенська, 86	Зберігання, переробка та збут сільськогосподарської продукції
10.	Молочний ключ	м. Гребінка, вул. Городищенська, 86	Послуги у тваринництві, ветеринарна діяльність, переробка молока, послуги у рослинництві
11.	Сільгоспгарант сервіс	Семенівський район, с. Оболонь	Молочарський
12.	Перспектива	Семенівський район, с. Худоліївка	Заготівля та переробка молока
13.	Зірка	Полтавський район, с. Клименки	Зерновий
14.	Ранок	Полтавський район, с. Клименки	Обробіток землі
15.	М'ясний	Полтавський район, с. Клименки	М'ясопереробний
16.	Агро-еліта	Решетилівський район, с. Сухорабівка	Послуги у тваринництві

* Розвиток АПК Полтавського регіону. www.apk.poltava.ua

Особливе місце у формуванні інфраструктури ринку аграрної продукції посідають заготівельні пункти, створені у сільській місцевості у місцях безпосереднього виробництва аграрної продукції. Їх в Україні функціонує більше 20 тис. У Полтавській області це, переважно, пункти із заготівлі молока від господарств населення.

Проведені нами дослідження свідчать, що у 2007-2009 роках кількість заготівельних пунктів області зменшилася на 36 % і становила 649 од. У структурі пунктів із заготівлі сільськогосподарської продукції 84,7% – це пункти із заготівлі молока, 6,9 – із заготівлі

м'яса й 2,3% – із заготівлі плодоовочевої продукції. На нашу думку, в області слід посилити роботу щодо збільшення кількості пунктів із заготівлі м'яса та плодоовочевої продукції.

За даними Головного управління агропромислового розвитку Полтавської облдержадміністрації у 2009 році заготівельними пунктами прийнято 174,5 тис. т молока базисної жирності, а на один приймальний пункт припадало продукції на суму 202,1 тис. грн¹.

¹ Розвиток АПК Полтавського регіону. www.apk.poltava.ua

Необхідною умовою ефективного функціонування інфраструктури аграрного ринку є розвиток гуртової торгівлі. Аналіз гуртового товарообороту свідчить, що у 2009 році в Полтавській області частка реалізації непродовольчих товарів становила 83,8%, а продовольчих – 16,2% загального обсягу гуртового продажу¹. Вагоме місце у формуванні та функціонуванні аграрного ринку посідає роздрібна торгівля. У товарній структурі роздрібногo товарообороту у 2009 році частка реалізації непродовольчих товарів становила 61,7%, а продовольчих – 35,5% загального обсягу роздрібногo продажу². Зазначимо, що протягом досліджуваногo періоду в більшості районів області обсяги гуртовогo й роздрібногo товарообороту мали тенденцію до зростання.

Станом на 1 січня 2010 року в області діяло 83 суб'єкти господарювання (юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців), в яких на балансі налічувалося 89 ринків. Із загальної кількості останніх 15 належали фізичним особам-підприємцям, їхня кількість за рік зменшилася на 6,3 %. На ринках було 33,2 тис. торгових місць, порівняно з 2005 роком їхня кількість зменшилася на 0,8 %. Найбільша частка торгових місць зосереджена на критих (36,6 %) та відкритих (24,1 %) столах у кіосках (контейнерах)³.

Структура ринків за спеціалізацією в області протягом 2005-2009 років дещо змінилася (табл. 5). Зменшилася частка змішаних ринків (на 10,6 %), проте збільшилася – продовольчих і непродовольчих – на 22,2 та 5,6% відповідно.

5. Динаміка наявності та використання торгової мережі на ринках із продажу споживчих товарів у Полтавській області, од.*

Складові торгової мережі	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у % до 2005 р.
Усього ринків	93	93	87	88	89	95,7
у тому числі:						
продовольчі	9	9	7	7	11	122,2
непродовольчі	18	16	12	11	19	105,6
змішані	66	68	668	70	59	89,4
у них торгових місць	33482	33705	33052	33154	33219	99,2
Уся площа ринків, м ²	719956	724288	691036	697235	699700	97,2
з неї відведена під торгівлю, м ²	527059	534540	503715	487952	473100	89,8
Об'єкти роздрібної торгівлі підприємства-юридичні особи на кінець року	2950	2900	2881	2763	2514	85,2
Криті ринки	18	19	18	18	17	94,4
у них торгових місць	2663	2766	2503	2487	2476	92,9
Павільйони	203	498	631	683	787	387,7
у них торгових місць	2112	2992	3449	3452	3483	164,9
Криті та відкриті столи, місць	13067	12048	11580	11895	12150	92,9
Магазини	2213	2204	2134	2082	1867	84,4
у тому числі:						
продовольчі	1378	1313	1241	1170	940	68,2
непродовольчі	835	891	893	912	927	111,1
Торгова площа магазинів, тис. м ²	177,3	210,2	237,8	268,5	254,0	143,3
Кіоски (контейнери тощо)	7422	8220	8039	8007	7903	106,4
Лотки (палатки)	6121	5488	5543	5374	5208	85,1
Місця для торгівлі з транспортних засобів	1548	1701	1405	1358	1342	86,7
Об'єкти ресторанного господарства	59	55	55	55	54	91,5
Кількість місць на об'єктах ресторанного господарства, тис. од.	54,7	52,7	43,8	43,6	42,2	77,1

* Дані Головного управління статистики у Полтавській області. <http://poltavastat.pi.net.ua/>

Проаналізувавши розвиток основних елементів інфраструктури аграрного ринку Полтавської області можна стверджувати, що вони проходять процес подальшого ста-

¹ Статистичний щорічник Полтавської області за 2009 рік. – Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області, 2010. – 420 с.

² Там само.

³ Дані Головного управління статистики у Полтавській області. <http://poltavastat.pi.net.ua/>

новлення. Деякі з них почали відроджуватися останніми роками (товарні біржі, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи). Однак розвиток інфраструктури біржового ринку регіону свідчить про порушення взаємозв'язків між його учасниками. Так, брокерські контори, транспортні, інформаційні та інші обслуговуючі структури, які співпрацюють із біржами, досить часто не виконують належні їм функції у повному обсязі. Паралельно з біржовим ринком наявного товару слід вести активну підготовку до створення й розвитку ф'ючерсної торгівлі. Використання ф'ючерних біржових техно-

логій дасть змогу послабити залежність доходів господарств від коливання цін на сільськогосподарську продукцію.

Для збільшення обсягів торгівлі на товарних біржах необхідно налагодити взаємодію усіх елементів інфраструктури аграрного ринку області, поєднати у цілісний механізм аграрне виробництво, аграрні біржі, банки, страхові компанії, елеватори тощо.

Перспективи подальших досліджень мають передбачати шляхи й напрями удосконалення організаційно-економічних відносин між виробниками та елементами інфраструктури агропродовольчого ринку.

Розглядаються основні аспекти функціонування інфраструктури ринку аграрної продукції Полтавського регіону. Акцентовується увага на сучасному стані діяльності її основних структурних елементів; рекомендовано напрями щодо оптимізації їх розвитку.

Рассмотрены основные аспекты функционирования инфраструктуры рынка аграрной продукции Полтавского региона. Акцентируется внимание на нынешнем состоянии деятельности ее основных структурных элементов; даны рекомендации относительно оптимизации их развития.

Main aspects of food market infrastructure functioning in Poltava region are observed. The author pays attention to the form of its structural elements; propositions about food market infrastructure elements optimization are suggested.

*

**О.М. СУПРУН, кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва**

Теоретичні концепції та механізми регулювання економіки

Економічні відносини завжди потребували й потребуватимуть регулювання, яке уособлює сукупність важелів державного і ринково-конкурентного впливу на соціально-економічні процеси у суспільстві. Причина в тому, що людина у своєму історичному розвитку намагається втілити в життя логіку раціональної взаємодії для успішної реалізації мотивацій. Саме у цьому криється причина виникнення регулювання як інституту демонополізації економічних відносин та забезпечення конкурентного задоволення потреб суспільства – індивіда.

У теорії регулювання економічних систем у процесі еволюційного розвитку суспільно-господарських відносин виділяють різні концептуальні підходи до розуміння сутності цього інституту: меркантилізм – регу-

лювання відносин у міжнародній торгівлі; фізіократи – регулювання аграрної сфери; класична теорія регулювання – ринковий механізм забезпечення узгодженості інтересів на основі конкуренції; марксизм – централізоване державне регулювання економіки із системним “знищенням” законів ринку; кейнсіанство – здійснення ринкового регулювання економіки державою шляхом підтримки ринкових сил; монетаризм – активна монетарна політика держави; інституціоналізм – створення взаємовигідних для держави і суспільства інститутів.

Аналіз надбань економічної науки щодо розкриття піднятої проблеми дає підстави стверджувати, що регулювання існувало завжди, проте наукового змісту вперше набуло у працях У. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо,